

išnaudotojiškoje visuomenėje ir pan. Ji apsiribojo fašizmo kritika, protesto rezoliucijomis vyriausybei, reikalaujama paremti vieną ar kitą kultūrinio darbo sritį. Jeigu ir pasitaikydavo ryškesnių ir tikslesnių minčių, rodančių tikrąjį ir teisingą kultūrinio darbo kelią, tai tik atskirų atstovų, geriau pažinusių darbininkų klasės reikalus bei marksizmo-leninizmo teoriją, kalbose.

«Kultūros» bendrovė ir ypač «Kultūros» būreliai buvo arčiau liaudies masių, todėl nenuostabu, kad jie turėjo didesnę pasisekimą ir nuveikė nemažą darbą, kovodami už liaudies švietimo pakėlimą. «Kultūros» būreliuose veikę komunistai ir komjaunuoliai stengėsi išaiškinti liaudžiai jos tikruosius tamsintojus — išnaudotojišką kapitalistinę santvarką ir reakcinę katalikų bažnyčią. Materialistiniai gamtos ir visuomenės reiškinių aiškinimai «Kultūros» žurnale formavo skaitytojų pasaulėžiūrą ir vertė juos kritiškai žiūrėti į buržuazijos ir katalikų bažnyčios proteguojamą idealistinį visuomeninės santvarkos pagrindų ir gamtos reiškinių aiškinimą.

Lietuvos Komunistų partijos spaudoje «Kultūros» bendrovės ir jos būrelių veikla buvo kritikuojama, buvo nurodomas jos smulkiaburžuazizmas ir reikalaujama neapsiriboti kultūriniu darbu. «Darbininkų klasė Lietuvoje jau tiek išaugo,— rašoma straipsnyje «Ar «Kultūra» gali patenkinti darbininkų reikalus»,— kad ji negali pasitenkinti «kultūrtrėgerių» jai duodamomis žiniomis, kad ji, turėdama savo aiškų visuomeniniuose santykiuose padėjimą, turi turėti ir savo darbinikišką gyvenimo aiškinimą, kurio jai «kultūrtrėgiai» neduoda»⁴⁷.

Apibendrinant galima pasakyti, kad «Kultūros» branduolį sudarė smulkiaburžuazinė inteligentija. Krikščionių demokratų metais ir vėliau «Kultūros» būreliams priklausė ir darbininkų bei vargingųjų valstiečių atstovai, nors «Kultūros» bendrovės darbe lemiamo vaidmens jie nevaicino. «Kultūros» bendrovė išlaikė savo legalumą buržuazinės santvarkos rėmuose ir apsiribojo vien kultūrinio darbo organizavimu, turėdama tikslą pakelti liaudies masių išsilavinimą ir kultūrą. «Kultūros» kelias, tai tipingas smulkiaburžuazinis svyravimas tarp buržuazijos ir proletariato. Niekur aiškios griežtos linijos, niekur aiškaus į klausimą atsakymo»⁴⁸,— šitaip «Kultūros» bendrovės veiklą apibūdino komunistinė spauda.

Vis dėlto, nepaisant šio smulkiaburžuazinio ribotumo, «Kultūros» bendrovė, vėliau Kultūros švietimo draugija, jos organizuoti «Kultūros» būreliai, žurnalas «Kultūra» ir kiti jos leidiniai atliko tam tikrą darbą liaudies švietimo srityje. «Kultūros» bendrovė padėjo sumažinti neraštingų ir mažaraščių skaičių krašte, demaskuoti religijos tamsybiškumą, kelti darbo žmonių susidomėjimą gamtos ir visuomenės reiškiniais, ji ugdė nepasitikėjimą esama klerikaline, o vėliau fašistine diktatūra Lietuvoje.

Apie «Kultūrą» spietėsi pažangieji Lietuvos mokslininkai, rašytojai, menininkai ir kiti visuomenės veikėjai, vėliau tapę aktyviais Tarybų Lietuvos mokslo ir kultūros darbuotojais, įsijungę į socializmo ir komunizmo statybą mūsų šalyje.

⁴⁷ Darbininkų atstovas, 4 (1926.VIII.20).

⁴⁸ Ten pat.

DAILĖS GYVENIMO ORGANIZAVIMAS TARYBŲ LIETUVOJE 1918—1919 m.

T. ADOMONIS

Lietuvos Laikinoji revoliucinė darbininkų ir valstiečių vyriausybė, vedama žūtbūtinę kovą su kontrrevoliucija, per keletą savo gyvavimo 1918—1919 m. mėnesių nuveikė didžiulį darbą ne tik politiniame ir ekonominiame, bet ir kultūriniame Tarybų Lietuvos gyvenime: buvo atidarytas Vilniaus universitetas, Lietuvos Mokslo draugijos kursai, Centrinis archyvas, suorganizuota Archeologinė komisija, pradėjo veikti keli teatrai, buvo suorganizuotas simfoninis orkestras iš 55 muzikantų, dainavimo studija. Buvo pradėta steigti bibliotekas, suaugusiųjų mokyklų, tarp jų ir dailės. Laikinoji revoliucinė darbininkų ir vargingųjų valstiečių vyriausybė daug dėmesio skyrė dailei. Meno reikšmę liaudies masėms išskėlė V. Leninas, sakydamas, kad menas priklauso liaudžiai, jis turi būti toms masėms suprantamas, jų mėgiamas. Jis turi vienyti tų masių jausmus, mintis ir valią, pakelti jas. Jis turi pažadinti jose menininkus ir išugdyti juos. Laikinoji revoliucinė vyriausybė nuolat rūpinosi daile. 1919 m. vasario 27 d. «Švietimo reikalų» Nr. 2, straipsnyje «Darbininkų valdžios uždaviniai kultūros srityje», pabrėžiama, kad dailė gyvu vaizdu tvarko žmonių sąmonę, auklėja jausmus ir todėl yra viena svarbiausių priemonių proletariato kultūrai kelti. «Ligi šiol,— sakoma straipsnyje,— dailė buvo prieinama vien buržuazijos sluoksniams ir ji pati pruso taip, kad būtų patenkintas ištvirkusios buržuazijos skonis. Darbo žmonės stovėjo visai nuošaliai nuo dailės ir jos negalėjo nė suprasti... Be dailės, be meno didžiausia žmogaus pajutimo sritis lieka visai neišnaudota, žmogus lieka pusiau žmogumi, kad ir būtų kimšte prikimštas visokių mokslų ir žinių. Gi šitoje srityje darbininkų valdžios uždavinys dvejopas: viena, ji turi išvaduoti dailę iš kapitalo nagų, padaryti ją ne aukso vergu, bet laisva naujo gyvenimo kūrėja, antra vertus, dailė turi aplankyti tų gyvenimus, kurie ligi šiolei be jos turėjo skursti, ir įtraukti juos į laisvą dailės kūrybos sūkurį».

Dailės organizavimo darbą reikėjo pradėti iš naujo. Vokiečių okupuotoje Lietuvoje ir jos sostinėje Vilniuje meninis gyvenimas buvo visai apmiręs. 1907 m. susikūrusios Lietuvių dailės draugijos veikla, kuri pasireiškė kasmetinėmis parodomis, leidybiniu darbu ir kt., karui prasidėjus, nutrūko. Dauguma Lietuvoje buvusių dailininkų evakavosi į Rusijos gilumą. Iš lietuvių dailininkų Vilniuje buvo likęs tik A. Zmuidzinavičius. Tik drauge su grįžtančiais iš Tarybų Rusijos pabėgėliais ėmė grįžti vienas po kito dailininkai ir įsijungti į kūrybinį Tarybų Lietuvos darbą.

Laikinoji Tarybų Lietuvos vyriausybė dailei vystyti stengėsi sudaryti panašias sąlygas, kaip ir Tarybų Rusijoje. Atsižvelgdama į respublikos

gyvenimo sąlygas, Tarybų Lietuvos vyriausybė kai kuriuos V. Lenino pasirašytuosius dekretus kultūros ir meno klausimais pritaikė respublikos sąlygoms.

Tarybų Rusijoje sunkiais karo intervencijos metais, kai dar vyko kova dėl tarybų valstybės išlaikymo, vyriausybė ir asmeniškai V. Leninas daug dėmesio skyrė tarybinei daili sukurti, davė nurodymus organizuoti kultūrinį darbą naujomis socialistinėmis formomis, nurodė tarybinio mokslo, literatūros ir meno vystymosi kelią. 1917 m. gruodžio 29 d. buvo paskelbtas dekretas «Dėl valstybinės leidyklos organizavimo», o 1918 m. dekretai «Dėl monumentaliosios propagandos», «Dėl meno ir senovės paminklų registravimo, apskaitos ir apsaugos», «Dėl mokslo, literatūros ir dailės dalykų pripažinimo valstybine nuosavybe». Dailės paminklus telkti Maskvoje buvo sudarytas valstybinis muziejų fondas, kuris studijavo, sisteminio ir skirstė muziejams dailės eksponatus. Buvo įsteigta Restauracinė komisija dailės kūriniams restauruoti. V. Lenino iniciatyva Švietimo liaudies komisariatas išleido nutarimą dėl dailininkų materialinio aprūpinimo. Vyriausybė išskyrė dideles sumas dailės kūriniams pirkti. Plačiu mastu buvo išvystytas liaudies švietimas. Miestuose, kur tik buvo įsitvirtinusi tarybų valdžia, apie 6000 darbininkų mokėsi tapybos, skulptūros ir grafikos specialiai suorganizuotose studijose. Visiems tiems darbams vykdyti ir kontroliuoti prie Švietimo liaudies komisariato buvo suorganizuoti atitinkami skyriai. Tarybų Lietuvos vyriausybė, vadovaudamasi šiuo patyrimu, panašiai organizavo dailės tvarkymo priemones ir Lietuvoje.

Tarybų Lietuvos vyriausybės nutarimų dailės klausimais programoje buvo trys pagrindiniai uždaviniai: nykstančių meno ir kultūros vertybių apsauga, meninis liaudies švietimas ir meno panaudojimas agitaciniam darbui. Visi šie uždaviniai buvo lygiai svarbūs ir neatidėliotini.

Tiems uždaviniams atlikti reikėjo kvalifikuotų jėgų. Partija ir vyriausybė numatė panaudoti Vilniuje esančius dailininkus. Laikinoji revoliucinė Tarybų Lietuvos vyriausybė per Švietimo liaudies komisariatą pasiūlė dailininkams susiorganizuoti į sąjungą ir įsijungti į kūrybinį darbą. Sausio 26 d. Vilniuje gyvenantieji dailininkai įkūrė Vilniaus Plastinio meno dailininkų gamybinę sąjungą¹, į kurią stoji lietuvių, lenkų bei žydų tautybės dailininkai. Vyriausybė atidavė Sąjungai buvusius kunigaikštienės Oginskienės rūmus (dabartinius Lietuvos tarybinių rašytojų sąjungos rūmus) su visu apstatymu ir prie rūmų buvusiu inventoriumi. Į sąjungą buvo kviečiami be pažiūrų skirtumo visi dailininkai. Tuo metu Vilniuje dirbusių dailininkų skaičių galima nustatyti iš 1919 m. balandžio 9 d. pranešimo apie Vilniaus darbininkų profsąjungų sekcijas ir jų narius. Pranešime nurodoma, kad meno darbuotojų profsąjungai priklausė 40 dailininkų. Be to, pranešime pažymima, kad jų darbo paklausa yra labai didelė. Deja, Dailininkų sąjungos nariai savo kūrybiniame darbe ne visiškai pateisino vyriausybės rūpesčius. Dauguma dailininkų atstovavo įvairioms formalizmo pakraipoms, simbolizmui, natūralizmui. Jie nesistengė, o dauguma jų ir nepajėgė ryškesniais realistiniais vaizdais išreikšti naujo gyvenimo turinio. Sąjungoje taip pat reikėsi nacionalistinis skaidymas, pastangos grįžti į buržuazines dailės organizacijas, o kartais ir antitarybinės nuotaikos. Nepaisant to, partinis vadovavimas padėjo daili ieškoti teisingo kelio ir atsakyti į gyvenimo iškeltus aktualius poreikius.

Dailės reikalams tvarkyti ir aprūpinti dailininkus darbu prie Švietimo liaudies komisariato buvo įsteigtas Dailės skyrius. «Švietimo reikalų» Nr. 3 išspausdintame Dailės skyriaus pranešime apie meno dalykų orga-

¹ Komunistas, 19 (1919).

nizavimą Lietuvoje rašoma, kad «Besirūpinant medžiaginiu ir profesiniu meno darbininkų gyvenimu, pareina tie darbininkai jungti grupėmis, suskaičiuoti ir surašyti, kiek ir kur jų dabar yra; nustatyti jų darbui normalų mokesį, kad, stodami darban, galėtume sunaudoti šias kultūrinės jėgas».

Dailės skyriaus sudėtis buvo numatyta gana didelė, kad pajėgtų tvarkyti visos respublikos reikalus. Jis susidėjo iš kolegijos ir penkių darbo sekcijų².

Kolegiją, o drauge ir skyriaus sekcijų vedėjus rinko «Vilniaus Plastinio meno dailininkų gamybinė sąjunga»³. Į kolegiją įėjo skyriaus sekcijų vedėjai; jie rinkosi iš savo tarpo kolegijos pirmininką ir pirmininko padėjėją. Kiekvienoje sekcijoje, be vedėjo, turėjo būti 10 bendradarbių ir sekcijos narių, kviečiamų į atskirus posėdžius. Skyriui priklausė darbininkų organai ir dirbtuvės, atskirų darbų, komisijų ir dirbtuvių vedėjai. Be to, skyriuje buvo bendroji kanceliarija, kurioje dirbo kolegijos sekretorius, reikalų vedėjas ir administracijos personalas.

Kiekviena sekcija turėjo turėti savo bendradarbius-žinovus.

I-ji sekcija tvarkė dailės paminklų registraciją, apsaugą ir paminklų statybos dalykus. Jos darbo organai buvo muziejai, registracijos ir meno vertybių apsaugos biurai.

II-ji sekcija vadovavo dailės darbams ir sumanymams: organizavo dailininkus tiems darbams, kurių reikalavo gyvenimas, ir visokeriopai padėjo juos įvykdyti, organizavo konkursus, turėjo rengti parodas. Jai priklausė naujų muziejų steigimas (kuriuose, atrodo, turėjo būti telkiami nauji dailės kūriniai.— T. A.), dailės pramonės ir amatų tobulinimas. Padėdama dailininkams sunkiomis karo sąlygomis, ji stengėsi pirmiausia aprūpinti juos dirbtuvėmis ir medžiagomis. Be to, buvo numatęsi atidaryti mokslines bei parodomąsias dirbtuves dailės ir amatų dalykams.

III-ji sekcija buvo statybos, tiksliau sakant architektūros. Į jos darbo sritį įėjo miestų ir kaimų kultūros klausimai, planų ir projektų kūrimas, bendras statybos kultūrinių reikalų tvarkymas, statybos dalykų kontrolavimas dailės atžvilgiu ir statybos darbininkų gamybinis lavinimas. Savo žinioje ji numatė turėti statybos projektavimo dirbtuves, statybos tvarkymo komisijos vykdomąjį biurą, technikos klausimų ir registracijos biurą, be to, statybos inžinierių kursus.

IV-ji sekcija buvo dekoratorių. Ji turėjo tvarkyti teatro ir kino dekoracijų darbus, skelbimų apipavidalinimą, miestų puošimą darbo žmonių švenčių ir iškilmų metu, steigti savo dekoracijų dirbtuves.

V-ji sekcija tvarkė dailės švietimo ir pedagogikos reikalus. Jai priklausė dailės dalykų mokymas mokyklose, mokymo planų ir programų ruošimas, inžinierių ir mokytojų kursų organizavimas, bendradarbiavimas su Švietimo liaudies komisariato skyriais. Be to, ji tvarkė dailės ir meno populiarinimą: paskaitas, ekskursijas, viešuosius kilnojamosios kursus. Savo žinioje sekcija buvo numatęsi organizuoti paskaitų biurą.

Dailės skyrius nagrinėjamoju laikotarpiu nebuvo pilnutinai sukomplektuotas, kai kurios sekcijos turėjo tik vedėjus. Jų buvo numatyta palaipsniui plėsti, įsijungiant į respublikos sudėtį vis naujoms vietinėms taryboms. Iš skyriaus sudėties ir sekcijų darbo apimties susidarome aiškų vaizdą apie didžiulius Tarybų valdžios užmojus dailės srityje. Tuo pat metu buržuazinių nacionalistų valdomoje Lietuvos dalyje apie dailę ir dailės reikalų tvarkymą niekas nė negalvojo.

Švietimo liaudies komisariatas apskrityse ir valsčiuose steigė kultūros ir švietimo skyrius, kurie tvarkė ir dailės reikalus.

² Zr. Švietimo reikalai, 3 (1919).

³ Komunistas, 19 (1919).

Tarybinė vyriausybė, sutelkusi dailininkus ir sudariusi Dailės skyriaus branduolį, ėmėsi tolesnių dailės tvarkymo darbų. Pasitraukus iš Lietuvos vokiečiams, dvaruose ir miestų didikų rūmuose liko be apsaugos daugybė dailės ir kitų kultūros vertybių. Reikėjo neatidėliojant imtis jų apsaugos. Tarybinė vyriausybė kelis kartus įvairiomis progomis kvietė darbo liaudį apsaugoti tą turtą.

Jau 1919 m. sausio 17 d. «Komunisto» Nr. 12 buvo paskelbtos tarybinės vyriausybės «Turtų surašymo ir Lietuvos ūkio stovio aprašymo instrukcijos». Pagal šias instrukcijas dvaruose turėjo būti surašyti ne tik taikomosios dailės dirbiniai, kaip baldai, rakandai, bet ir visos kitos dvaruose buvusios dailės vertybės. Beveik tuo pačiu metu Lietuvos Laikinosios revoliucinės vyriausybės pirmininkas V. Kapsukas-Mickevičius išleido atsišaukimą į dvarų darbininkus, kviesdamas, be kita ko, padėti darbininkų taryboms ir revoliuciniams komitetams surašyti dvarų turtą ir jį apsaugoti. Tame atsišaukime rašoma, kad «gyvenamos trobos pravers mokykloms, klubams, kursams ir kitokioms kultūros ir švietimo įstaigoms. Knygos, vaizdai, paveikslai ir kitokios dailės vertybės bus surinktos į knygynus ir muziejus, kuriuos paskui lankys visi vargo žmonės ir jų vaikai»⁴.

«Turtų surašymo ir Lietuvos ūkio stovio aprašymo instrukcijose» nebuvo užakcentuotos kultūros vertybės, todėl nespecialistai surašinėtojai nekreipė į jas ypatingo dėmesio ir surašė tik tai, kas instrukcijose buvo įsakmiai minima. Jie daug kur net į meniškumus baldus žiūrėjo tik kaip į paprastus buitinius daiktus, o kai kurių kultūros vertybių visai nerašė, laikydami juos smulkmenomis; todėl šis surašymas tik iš dalies apsaugojo kultūros ir meno vertybes. Be to, jis palietė tik dvarų turtą. Dėl to tų pačių metų vasario 5 d. buvo paskelbtas vyriausybės «Nuosprendis apie kultūros vertybių saugojimą»⁵, pasirašytas V. Kapsuko-Mickevičiaus.

Dekreto įžanginėje dalyje sakoma: «Viso pasaulio kapitalistų sumanytasis karas per ketverius metus nuosekliai naudojo ir skurdino mūsų kraštą. Visos kultūros vertybės, muziejai, paveikslai, knygos, rinkiniai, laboratorijos ir kita kas, šimtais metų gaminami, be atodairos buvo išdraskyti ir naikinami. Susipratęs darbininkas ar sodietis žino, jog be šitokių kultūros vertybių neatstatysi iš senojo pasaulio griuvusių socialistinės kultūros rūmo. Taigi Lietuvos Laikinoji revoliucinė darbininkų ir vargingųjų sodiečių vyriausybė karštai šaukia jus, darbininkai ir vargingieji sodiečiai, saugoti, idant šitie kultūros židiniai daugiau nebūtų draskomi, nes jie pridera nebe rinktinių žmonių būriui, tik visiems Lietuvos revoliucijos darbo žmonėms». Toliau dekreto septyniuose punktuose nurodomos kultūros vertybių apsaugos priemonės: «1. Reikia liautis grobsčius ir naikinus Lietuvos kultūros vertybes. 2. Švietimo komisariatui nepavelijant užginti, kad iš Lietuvos būtų vežamos arba iš vienos vietos kitur gabenamos bet kurios kultūros vertybės, būtent: knygos, gaidos, vadovėliai, mokslo priemonės ir kita kas. 3. Visokias kultūros vertybes, esamas buvusių dvarininkų, valstybės, bažnyčios ir kt. dvaruose, jiems pereinant Revoliucinės darbininkų ir vargingųjų sodiečių valdžios žinion, nieko nelaukiant, uždaryti tam tikruose kambariuose, tai pažymėti antspaudu ir tuojau pranešti Liaudies švietimo komisariatui. 4. Globon imamą turtą rašo ir aprašo švietimo skyrius ir revoliucinių komitetų tam tikslui įgalioti žmonės ir originalus, pasirašę juose sava ranka, siunčia

⁴ Partijos istorijos institutas prie LKP CK, atsišaukimai; reg. Nr. 32a, f. 1770—VIII b. 5.

⁵ Komunistas, 30 (1919); Lietuvos TSR Mokslų akademijos Centrinė biblioteka, RS, BF, b. 2854—f, l. 3, mašinarštis.

Švietimo komisariatui; o nuorašus laiko savo rankose tos įstaigos, kurios valdo dvarus, ir apskričių tarybų švietimo skyriai. 5. Už aprašytų ir globojamųjų turtų neliečiamybę atsako dvarų valdybos. 6. Antspaudas nuimti, kai jau turtai aprašyti, ne kitaip gali, kaip tik gavę Švietimo komisariato leidimą. 7. Už bet kurio šito nusprendimo paragrafo nevykdymą kaltieji bus baudžiami visa revoliucijos laiko įstatymų smarkybe».

Po šio dekreto paskelbimo Švietimo liaudies komisariato Dailės skyrius, pasikvietęs į pagalbą dailininkus ir kitus kompetetingus asmenis, nedelsdamas ėmė surašinėti dailės ir kitą kultūros turtą, esantį Vilniuje privačiuose butuose ir aplinkiniuose dvaruose. Vėliau buvo siunčiami įgaliotiniai tiems turtams rinkti. Rinkimui ir nacionalizavimui vadovavo A. Žmuidzinavičius.

Šis dekretas ir atliktieji kultūros vertybių apsaugos darbai Tarybų Lietuvos kultūros istorijoje turi didelę reikšmę. Iki tol visoje Lietuvoje kultūros vertybės daugiausia buvo privačiuose rankose, priklausė dvarininkams ar miesto buržuazijai. Apie juos dažnai nieko nežinojo net specialistai meno istorikai, o plačiosiomis masėmis jie buvo visai neprieinami. Apsaugoti kultūros turtus reikėjo ne tik nuo nesąmoningo naikinimo. Visoje Tarybų Lietuvoje, be kovos fronte, vyko aštri klasių kova, ir klasinis priešas galėjo sąmoningai sunaikinti ir išgrobstyti kultūros lobį, kad jis nepatektų į tikrojo šeimininko — darbo liaudies — rankas.

Surinktoms dailės ir kitoms kultūros vertybėms saugoti ir eksponuoti buvo įsteigtas Valstybinis dailės muziejus. 1919 m. vasario 5 d. buvo paskelbtas Lietuvos Laikinosios vyriausybės «Nusprendimas apie Lietuvos Valstybės Muziejaus įkūrimą»⁶, kuris pačiame dekreto tekste vadinamas «Valstybės dailės muziejumi». Dekrete iškeliamas meno reikšmė darbo žmonėms ir išdėstomas muziejaus organizavimo priemonės: «Menas, — sakoma dekrete, — naujoje socialistinėje visuomenėje vaidins nepaprastą rolę: nieko nelaukus, reikia padaryti, kad visos Lietuvos darbininkų minios kuo lengviausiai jį pasiektų. Todėl Laikinoji revoliucinė Lietuvos darbininkų ir vargingųjų valstiečių valdžia nusprendžia: 1. Įkurti Vilniuje Valstybės dailės muziejų. 2. Padėti muziejun nacionalizuotus dailininko M. K. Čiurlionies paveikslus. 3. Švietimo komisariatą įgalioti, kad daugintų muziejų tinkamais vaizdaraščių (tapytojų ir grafikų.— T. A.) ir vaizdalių (skulptorių.— T. A.) kūrinių, supirkinėdamas juos, paimdamas iš nacionalizuotų dvarų, gaudamas dovanomis, paimdamas iš privačių rankų ir įstaigų, nacionalizuojant juos ar rekvizuojant; dailės rinkiniais ar atskirais kūrinių, kuriais visuomenė nesinaudojo, išskiriant kūrinius, pačių padarytojų turimus. 4. Švietimo komisariatui pavesti, kad surašytų tam tikrus muziejaus įstatus, sudarytų štatus ir prirengiamąją sąmatą. 5. Muziejui nacionalizuoti Tiškevičiaus rūmus Vilniuje Vilijos Paupio gatvėje su visa ten esama manta ir rakandais ir pavesti jį Švietimo Komisariato žiniai»⁷.

Siuose rūmuose, kur dabar yra Lietuvos TSR Mokslų akademijos Centrinė biblioteka, 1910 m. Vladas Tiškevičius buvo įsteigęs Tiškevičių giminės dailės muziejų. Karo metu daug muziejaus eksponatų buvo išslapstyta ir išgrobstyta, bet ūkinį inventorių ir šiek tiek likusių eksponatų tarybų valdžia dar spėjo nacionalizuoti. Tačiau didžiausią steigiamąjo muziejaus fondo dalį sudarė surinktieji eksponatai. 1919 m. «Švietimo reikalų» Nr. 5—6 rašoma, kad jau yra «surinkta daug 17—18—19—20 šimtmečių paveikslų, skulptūrų, stilingų baldų, graviūrų, marmorinių vazų bei kitų dalykų ir atgabenta į steigiamąjį muziejų». Dailės kūrinių rinkimo darbas buvo plečiamas Vilniuje ir jo apylinkėse.

⁶ Komunistas, 29 (1919); Lietuvos TSR Mokslų akademijos Centrinė biblioteka, RS, BF, b. 2854—f, l. 5, mašinarštis.

⁷ Ten pat.

Lietuvos Laikinoji revoliucinė darbininkų ir valstiečių vyriausybė 1919 m. vasario 5 d. paskelbė «Nusprendimą apie M. K. Čiurlionies kūrinių nacionalizavimą»⁸. Šis dokumentas rodo, kaip partija bei vyriausybė aukštai vertino mūsų dailę, muziką ir jos kūrėjus. Nutarime rašoma: «Pripažindama: 1) jog žmonijos genijų minties kūriniai negali būti atskirų žmonių nuosavybė, tik privalo būti pasiekiami kuo plačiausioms žmonių minioms, 2) jog Mikalojaus Čiurlionies kūriniai yra jau baigtas žmonių kultūros įvykis, 3) jog Čiurlionies, iš lietuvių darbo žmonių kilusio, kūriniai kuo ankščiau rišasi su Lietuva,— Laikinoji Revoliucinė Lietuvos darbininkų ir vargingųjų valstiečių valdžia nusprendė: 1) visus M. K. Čiurlionies dailės, muzikos ir literatūros kūrinius, vis tiek, kieno jie rankose būtų, atiduoti Lietuvos darbo žmonėms, padedant juos Lietuvos Valstybės Dailės Muziejaus pagrindu; 2) valstybės lėšomis aprūpinti negalinčius dirbti dailininko šeimos narius, tol, kol to aprūpinimo bus reikalingi. Aprūpinimo būdą numatys Švietimo komisariatas».

Laikinoji Lietuvos tarybinė vyriausybė teisingai įvertino M. K. Čiurlionį, kaip nepaprastai ryškų lietuvių tautos dailės ir muzikos talentą, trumpai, bet produktyviai pasireikšusį XX a. pradžioje.

Antrasis dekreto punktas rodo Komunistų partijos ir tarybinės vyriausybės rūpinimąsi dailininkų buitimi ir jų šeimų globa nuo pat pirmųjų tarybinės santvarkos susikūrimo dienų. Remiantis minėtoju nutarimu, 60 metų amžiaus M. K. Čiurlionio motinai Adelei Čiurlionienei buvo paskirta pensija iki gyvos galvos, lygi II grupės II kategorijos tarnautojų algai, ir 7 metų dukrelei Danutei Čiurlionytei buvo paskirta II grupės I kategorijos tarnautojų algos pensija iki sulauks pilnų metų.

Nacionalizavus M. K. Čiurlionio kūrinius ir perkėlus juos į Valstybinį dailės muziejų, šis muziejus žymiai praturtėjo. Buvo numatyta artimiausiu laiku muziejų išplėsti, įvedant dar architektūros skyrių. Šis skyrius turėjo fotografuoti krašto architektūros paminklus, daryti jų matavimus bei rinkti kitą architektūrinę medžiagą. Taigi Valstybinio dailės muziejaus profilis beveik visiškai atitiko dabartinio Vilniaus Dailės muziejaus profilį.

1919 m. kovo mėn. paskutinėmis dienomis buvo įsteigtas Istorijos ir etnografijos muziejus. Iš pradžių kuriamasis Istorijos ir etnografijos muziejus buvo tuometiniuose universiteto rūmuose, o paskui persikėlė į Aušros vartų g. Nr. 9, dabartinės Politechnikos instituto filialo patalpas. Muziejui turėjo vadovauti speciali kolegija, o direktoriumi buvo paskirtas J. Basanavičius. Šiame muziejuje, be istorinių ir etnografinių rinkinių, buvo tam tikra dalis ir dailės kūrinių — istorinių asmenų portretų, istorinių kompozicijų ir taikomosios dailės dirbinių. Be to, muziejus ir toliau teberinko dailės darbus. J. Basanavičius savo autobiografijoje rašo: «Buvo tuomet manyta tame muziejuje surinkti visi kultūros ir dailės esantieji Vilniuje dargi privatiuose namuose daiktai ir jie čia koncentruoti centrinį muziejų įrengiant»⁹.

Kaip matyti iš J. Basanavičiaus atsiminimų, tuo metu abiejų muziejų pagrindinis tikslas buvo rinkti visas kultūrinės vertybes, o paskui žiūrėti, kurio muziejaus profiliui tas ar kitas eksponatas tinka.

Darbo žmonių, ypač amatininkų, kvalifikacijai pakelti buvo organizuojamas Valstybinis taikomosios dailės muziejus. 1919 m. balandžio 2 d. «Komunisto» Nr. 42 apie šį muziejų rašoma, kad jo tikslas — padėti amatininkams giliau pažinti savo amatą. Čia turėjo būti eksponuojami stiklų, siuvėjų, mezgėjų, skaptorių (drožėjų ir dievdirbių.— T. A.) audėjų,

⁸ Komunistas, 29 (1919); Lietuvos TSR Mokslų akademijos Centrinė biblioteka, RS, BF, b. 2854—f. I. 3, mašinarštis.

⁹ Lietuvių tauta, 5, 155—156, Vilnius (1936).

kalvių, šaltkalvių ir t. t. dirbinių. Skyriai turėjo būti tvarkomi pagal epochas ir gaminimo vietas. P. Galaunės tvirtinimu, Taikomosios dailės muziejus buvęs įsteigtas Didžiojoje (dabartinėje Gorkio) gatvėje, Sapiėgų rūmuose (sudegusiuose Antrojo pasaulinio karo metu); muziejui vadovavo dail. V. Didžiokas.

Muziejai buvo kuriami ir apskričių miestuose: Rokiškyje, Biržuose, Šiauliuose.

Naujieji muziejai buvo visiškai naujo tipo kultūros-švietimo įstaigos, numačiusios ne tik saugoti dailės ir kitas kultūros vertybes, bet ir vystyti meninio švietimo darbą lankytojų tarpe.

Be muziejų organizavimo, buvo susirūpinta ir tais dailės bei kultūros paminklais, kurie negalėjo patekti į muziejus. 1919 m. kovo 22 d. Švietimo liaudies komisariatas patvirtino Archeologinę komisiją, kurios sudėtyje turėjo būti architektūros ir dailės skyrius. Jo vedėją turėjo skirti Švietimo liaudies komisariato Dailės skyrius. Iš dailės dalykų komisijos globaliai priklausė senovės architektūros paminklai ir liaudies dailės dirbiniai: «rūmai, pilių griuvėsiai (nežiūrint kokiame stovyje jie bebūtų), senoviniai kryžiai ir kt.» Archeologinė komisija, kaip valdžios organas, turėjo saugoti tuos paminklus nuo sunaikinimo. Ji turėjo organizuoti mišrias komisijas iš dailės žinovų, archeologų ir nustatyti, kurie senovės pastatai turi būti apsaugoti ir konservuojami. Be to, Archeologinė komisija turėjo tuos paminklus tirti, leisti apie juos mokslinius darbus, t. y. supažindinti darbo žmones su savo tyrimo rezultatais. Buvo pradėti tirti senosios Vilniaus architektūros paminklai. Komisijos darbas per trumpą tarybų valdžios gyvenimo laikotarpį nespėjo išeiti už Vilniaus miesto ribų.

Tarybų valdžia rūpinosi ir krašto architektūros padėtimi.

Dailės skyriaus Statybos sekcija planavo, kaip atstatyti karo metu sugriautus miestus ir miestelius, kaip papuošti juos sodais, bulvarais ir paminklais. Specialistų tiems darbams užteko. Aukščiau minėtame pranešime apie Vilniaus darbininkų profsąjungų sekcijas ir jų narių skaičių nurodoma, kad profsąjungai priklauso 1200 architektų-statybininkų¹⁰.

Buvo pradėti kai kurie architektūros atstatymo darbai. Antai Vilniaus universiteto organizacinė komisija buvo pakvietusi architektų komisiją apžiūrėti universiteto rūmus ir paruošti pastatų restauravimo projektą. Taip pat buvo apžiūrėtos Centrinio istorinio archyvo patalpos, kuriose dabar yra Lietuvos TSR Dailės institutas, ir viename sparne atremontuotos penkios salės. Iš J. Basanavičiaus autobiografijos matyti, kad buvo restauruojamos ir Istorijos-etnografijos muziejaus patalpos: «...Iš valdžios gavęs didoką avanso pinigų sumą, pradėjau tuojau namus ir juose dideles sales remontuoti». Toliau J. Basanavičius rašo, kad dailę salių atremontavęs ir balandžio 7 d. pradėjęs į jas keltis¹¹.

* * *

Antras svarbus uždavinys, kuriam įvykdyti tarybinė vyriausybė buvo numačiusi mobilizuoti dailininkus — tai lenininis «monumentaliosios propagandos» planas. Lenininė «monumentaliosios propagandos» idėja buvo naujas socialistinės dailės puslapis.

1918 m. pavasarį V. Leninas, kalbėdamasis su Tarybų Rusijos švietimo liaudies komisaru A. Lunačarskiu, iškėlė «monumentaliosios propagandos» idėją, teikdamas dailei labai didelę agitacinę-propagandinę reikšmę. Priminęs, kad rašytojas Kampanela savo veikale «Saulės valstybė» kalba, jog to fantastinio socialistinio miesto sienos išstapytos freskomis, kurios

¹⁰ Молот, 86 (74) (1929.IV.9.).

¹¹ Lietuvių tauta, 5, 156 (1936).

yra gamtos ir istorijos mokslų vaizdinės priemonės jaunimui, kelia pilietinius jausmus, V. Leninas pasiūlė papuošti tarybinius miestus paminklais, reljefais ir memorialinėmis lentomis, propaguojančiomis socializmo idėjas, primenančiomis liaudies masių kovą prieš išnaudojimą, išaukštinančiomis praeities ir dabarties žymiuosius žmones. Be to, V. Leninas ragino užrašais ir šūkiams kviešti mases į kovą už kūrybinį darbą. 1918 m. balandžio 12 d. Liaudies Komisarų Taryba priėmė dekretą: «Apie carų ir jų tarnų garbei pastatytųjų paminklų nuvertimą ir Rusijos socialistinės revoliucijos paminklų projektų parengimą». Vilniaus darbo žmonės, vadovaudamiesi šiuo lenininio dekretu, savo mitinguose reikalavo nuversti Muravjovo pastatytą paminklą-koplyčią 1863 metų sukilimo nuslopinimui atžymėti. Tai buvo vienintelis carinis paminklas, išlikęs Vilniuje iki karo pabaigos. Imperatorės Jekaterinos II paminklo, stovėjusio dabartinėje Gedimino aikštėje, netoli varpinės, ir M. Muravjovo paminklo, stovėjusio dabartinėje Kutuzovo aikštėje, statulas ir kitas bronzines dalis buvo nuėmę patys cariniai valdininkai karo pradžioje. Vilniaus miesto darbininkų taryba, pritardama darbo žmonių pageidavimui, nutarė nugriauti minėtąjį paminklą-koplyčią, kuris stovėjo dabartinėje Černiachovskio aikštėje.

Siekdama realizuoti lenininį «monumentaliosios propagandos» planą, Tarybinė Lietuvos vyriausybė sudarė komisiją iš Švietimo ir Valstybės turtų komisariatų atstovų, Dailės skyriaus vedėjo ir Dailės kolegijos; komisija turėjo apsvarstyti paminklų Lietuvoje ir Baltarusijoje statymo planą. 1919 m. speciali komisija apsvarstė laisvės didvyrių ir tarptautinių proletariato vadų, kuriems Lietuvos ir Baltarusijos respublika reiškia dėkingumą, sąrašą ir paruošė paminklų statymo planą¹².

Plačiau buvo vystomi smulkesni «monumentaliosios propagandos» darbai, mobilizuojantys liaudies mases. Ano meto tarybinėje spaudoje rašoma, kad Dailės kolegijoje buvo apsvarstyti ir patvirtinti meninių plakaty, lentų su agitaciniais užrašais ir šūkiams projektai; visa tai turėjo būti priderinta prie parkanų (architektūrinių sienų), kioskų, tribūnų ir kt. Taip pat rašoma, kad tie darbai jau buvo pradėti. Dailės skyriaus Dekoracijų sekcija, siekdama pakelti visuomeninių patalpų meninio papuošimo lygį, per spaudą siūlė visiems proletarų klubams, kultūros ir švietimo įstaigoms dekoravimo darbus užsakyti sekcijoje, kad šie darbai, kuriami įvairių saviveiklininkų, netaptų dailės profanacija. Plačiu mastu buvo užsiimta papuošti Vilniaus miestą Gegužės Pirmosios švenčių dienomis. Dekoratorių sekcija, bendradarbiaudama su partinėmis organizacijomis, projektavo meniškai apipavidalinti miestą. P. Galaunė savo straipsnyje «Lietuvos meno keliai» 1925 m. «Baro» antroje knygoje mini, kad tuo metu buvo paskelbtas konkursas Vilniui papuošti Gegužės Pirmosios švenčių dienomis ir meninio plakato konkursas. Buvo numatyta sutelkti visas menines jėgas. 1919 m. balandžio 11 d. buvo paskelbtas Švietimo komisariato įsakymas¹³ — nuo balandžio 10 d. mobilizuoti dailininkus, architektus, dekoratorius ir kt. menininkus papuošti Vilniaus miestą Gegužės Pirmosios šventei.

1919 m. Tarybų Lietuvos pradėtąjį lenininį «monumentaliosios propagandos» planą, kuris liko idėjinio pagrindu tolesnei tarybinės dailės raidai, šiandien Lietuvos Komunistų partija ir tarybinė vyriausybė vysto toliau. Miestuose ir miesteliuose pastatyti V. Lenino ir J. Stalino paminklai, tarybinių karių kapų paminklai, Černiachovskio ir P. Cvirkos paminklai Vilniuje, M. Melnikaitės paminklas Zarasuose ir numatyti

¹² Pochodnia, 2 (1919).

¹³ Komunistas, 45 (1919).

artimiausiu laiku pastatyti paminklai V. Kapsukui-Mickevičiui, J. Zemaitei, J. Janoniui, statomos Garbės lentos, Satyros langai,— tai tolesnis lenininio «monumentaliosios propagandos» plano vystymas.

Buvo susirūpinta ir masine-agitacine daile — politiniu plakatu. Plakatas turėjo mobilizuoti darbo liaudį atlikti svarbiausius momento politinius uždavinius, sutelkti juos socialistinės statybos darbui ir tarybinei tėvynei ginti. Tuo tikslu Dailės skyrius organizavo litografijos dirbtuvę ir litografų-dailininkų kursus.

Tipografiniu būdu plakatų buvo išleista labai nedaug, nes dar neapėta suorganizuoti litografinės dirbtuvės. Autoriui yra žinomas tik vienas tuo metu išleistas plakatas, esąs Lietuvos TSR Mokslų akademijos Centrinėje bibliotekoje. Jis yra vienspalvis, figūra — siluetinė, beveik ketvirtadalį lapo užima tekstas.

Labai nedaug tuo metu pasirodė ir grafikos darbų, nors įvairiomis kalbomis išeinanti periodinė spauda jų labai pageidavo. Mums težinomi tik kai kurių žurnalų antraštinių puslapių arba viršelių papuošimai. Geriausias pavyzdys yra 1919 m. žurnalo «Biuletėnį Vysšego Soveta Narodnogo Choziaistva SSR Litvy i Belorusii» Nr. 1 viršelis. Antraštė — pirmame plane, virš jos, kairėje vaizduojami fabriky siluetai, o giliau, iš už horizonto sklindantys tekančios saulės spinduliai, antraštės apačioje — artojas, ariantis dviem jaučiais. Grafikos darbai buvo negausūs ne dėl dailininkų kaltės: karo metais nukentėjusios spaustuvės nepajėgė pagaminti klišių. Švietimo komisariatas stengėsi per trumpiausią laiką pašalinti tą spaudos trūkumą: grafikos darbams leisti Dailės skyriui buvo pavesta organizuoti grafikos spaustuvę.

Dekoratorių sekcija ir jos žinioje esantieji teatro dailininkai daug dirbo, apipavidalindami spektaklius. Nuo sausio mėn. buv. Rotušės (dabar Dailės muziejaus) rūmuose veikė J. Vaičkiaus kilnojamojo teatro trupė, dabartinėse Valstybinio akademinio dramos teatro ir Valstybinio akademinio operos ir baletų teatro patalpose įsikūrė lenkų ir žydų teatrai. Buvo organizuojamas lietuvių teatras Vilniuje ir mėgėjų teatrai periferijoje. Dailininkai dekoratoriai turėjo padėti ir kinoteatrams.

* * *

Lietuvos Komunistų partija ir tarybinė vyriausybė didelį dėmesį skyrė taip pat liaudies estetiniam auklėjimui, dailės švietimui ir naujų dailininkų kadry parengimui. Jau pirmosiomis sunkių kovų ir nepriteklių dienomis, išlaisvintos darbo liaudies masės labai domėjosi mokslu ir menu, todėl buvo pradėta steigti įvairius kursus ir mokymo įstaigas. Švietimo liaudies komisariatas kvietė visus dailininkus Vilniaus miesto fabrikuose susidariusiems darbininkų lavinimosi rateliams dėstyti piešimą po 4—6 val. per savaitę. Piešimas buvo dėstomas visose bendrojo lavinimosi mokyklose, Vilniaus internacionaliniame vaikų klube ir kt. Vasario 1 d. Vilniuje, Uosto (dabar Petro Cvirkos) gatvėje, valstybės lėšomis buvo atidaryta pirmoji «Piešybos ir tapybos studija»¹⁴ naujiems tarybinėms dailininkų kadrams ugdyti. P. Galaunė «Baro» II knygoje rašo ir apie skulptūros studiją, kurią buvo ruošiamasi įsteigti. Tokių studijų pirminis tikslas, kaip rašoma pranešime, «visus supažindinti su daile». Greit tos studijos nebepatenkino dailės gyvenimo poreikių, ir Švietimo liaudies komisariato Dailės kolegija nutarė Vilniuje įkurti Dailės akademiją. Oficialiai paskelbtas Akademijos tikslas buvo «suteikti galimybę dailei plėtotis Lietuvoje ir Baltarusijoje»¹⁵. Akademijoje turėjo būti dėstoma tapyba, skulptūra ir architektūra.

¹⁴ Švietimo reikalai, 1 (1919).

¹⁵ Ten pat.

Sugriauto krašto miestams ir kaimams atstatyti reikėjo paruošti daug statybininkų kadru, organizuoti statybinių medžiagų gamybą, statybos mechanizavimo priemones ir kt. Tam reikalui buvo įsteigta Valsybinių statymų komitetas¹⁶. Architektų, statybos ir statybinių medžiagų gamybos inžineriniams kadrams rengti Komitetas pradėjo organizuoti Statymų akademiją. Jau buvo kviečiami lektoriai, bet baltalenkių įsiveržimas į Vilnių jos organizavimo darbą nutraukė. Statymų akademijoje buvo numatytos keturios specialybės: 1) dailės-amato, 2) dailės architektūros, 3) architektūros statybos ir 4) kelių tiesimo. Ši akademija turėjo rengti statybos dešimtininkus, konstruktorius, technikus, tapytojus (vidaus patalpų dekoratorius.— T. A.), inžinierius ir akademikus. Dešimtininkams buvo numatyta suorganizuoti keturių mėnesių kursų; konstruktoriams numatyta dvejų metų programa, technikams — trejų metų, tapytojams — ketverių metų, inžineriams — penkerių metų ir akademikams — šešerių metų programa.

Dėl karo meto padėties, sunkaus ir pavojingo susisiekiimo beveik visas tuometinis dailės organizavimo darbas koncentravosi Vilniuje, maža pasiekdamas kitas periferijos vietas. Tačiau partija ir tarybų valdžia kiekviena proga rūpinosi išvystyti atstatomąjį kuriamąjį darbą ir periferijoje. Buvo rūpinamasi, kad greičiausiu laiku dailės dalykų dėstymas bei estetiškas auklėjimas būtų įvestas mokyklose. Mokyklų programose vienu pagrindinių mokomųjų dalykų buvo laikoma ir dailė. Kaip matyti iš «Švietimo reikaluose» paskelbtųjų metodinių straipsnių, buvo siūloma, dėstant visus dalykus, plačiau naudoti iliustraciją, lipdymą, piešimą. 1919 m. balandžio 21 d. Vilniuje turėjo būti atidaryti Švietimo liaudies komisariato organizuojami dešimties savaitių suaugusių švietimo instruktorių kursai, kurie turėjo ruošti klubų, skaityklų, bibliotekų ir kitus kultūros darbuotojus visai Tarybų Lietuvai. Iš kursų programos, kuri buvo paskelbta «Švietimo reikalų» Nr. 5—6, IV skyriaus, pavadinto Meno skyriumi, aišku, kad kursuose buvo numatyta plačiai liesti ir dailės dalykus. Į programą įėjo: 1) dailės bei estetikos auklėjimo reikšmė, 2) proletariato kūryba ir proletariato ideologija, 3) paišybos ir lipdybos praktika bei teorija.

Liaudies švietimo reikalų tvarkytojai ir kitomis progomis nepamiršdavo dailės klausimų. 1919 m. balandžio 25 d. turėjo įvykti Lietuvos ir Baltarusijos liaudies švietimo veikėjų pirmasis suvažiavimas Vilniuje. Suvažiavimo pranešimų tezėse, paskelbtose «Švietimo reikalų» Nr. 5—6, Suaugusių švietimo sekcijoje buvo numatyta apsvarstyti muziejų ir proletkulto reikalus, o leidinių sekcijoje — dailės populiarinamosios literatūros leidimo reikalus. «Švietimo reikalų» Nr. 4, straipsnyje «Vietiniai liaudies muziejai», liaudies mokytojai buvo raginami steigti muziejus prie mokyklų, rinkti artimiausių apylinkių istorinius, etnografinius ir liaudies meno eksponatus, kurie padėtų pakelti mūsų liaudies kultūros lygį.

Tomis tarybų valdžios sudarytomis sąlygomis dailės organizavimo veikloje pasireiškė ir smulkiaburžuazinių prasiveržimų, kurių ryškiausias buvo proletkulto propaganda. Proletkultas iškilo Tarybų Rusijoje 1917 m., laikotarpiu tarp vasario buržuazinės revoliucijos ir Spalio socialistinės revoliucijos. Proletkulto idėją iškėlė smulkiaburžuaziniai elementai, norėdami panaudoti savo interesams labai didelį darbo liaudies susidomėjimą menu. Proletkultininkai kėlė anarchistines ir smulkiaburžuazines pažiūras į meną, rekomenduodami likviduoti praeities kultūrą ir proletariato rankomis industriniu būdu sukurti naują «proletarinę kultū-

lą». Lietuvoje daug kas iš karto nesuprato tikrojo proletkulto veido. Švietimo liaudies komisariate prie suaugusių švietimo sekcijos buvo įsteigta proletkulto sekcija, todėl suprantama, kad ir į Lietuvos ir Baltarusijos švietimo veikėjų I suvažiavimo programą buvo įtraukti proletkulto reikalai. «Švietimo reikalų» Nr. 4 rašė, kad proletkulto sekcija išleido atsisaukimą į kaimo gyventojus, pavadintą: «Į naują gyvenimą!» visomis vietos kalbomis. Be to, esanti paruošta brošiūrėlė proletariato kultūros uždaviniams populiarinti. «Švietimo reikalų» Nr. 3 ir Nr. 4 plačiai buvo nušviestas proletkultas ir jo darbo programa. Straipsniuose rašoma, kad proletkultas turės apimti teatro ir vaikų scenos meną, vokalinės muzikos, vaizduojamąjį meną, literatūros ir klubų meną. Straipsniuose keliama mintis, kad proletkulto sekciją reikia išplėsti. Išplėstoje proletkulto įstaiigoje turėjo būti ir dailės skyrius, kuris turėjo dėti pastangų, kad dailės kūryba apimtų visas gamyklas ir įeitų kaip elementas į kolektyvizmo sujungtą pasaulį. Proletkulto dailės skyrius turėjo steigti mokomąją kolektyvinę kūrybos dirbtuvę. Tarybų Lietuvoje proletkultas kėsinosi pakirsti lenininiais pagrindais tvarkomus pradėtuosius dailės palikimo apsaugos ir tolesnio ugdymo darbus.

Siuo ypatingai sunkiu laikotarpiu, kada vyko ginkluota kova už tarybų valdžios išlaikymą, tarybinė Lietuvos vyriausybė ėmėsi didžiulių lietuvių nacionalinės kultūros ir dailės išsaugojimo, pertvarkymo bei tolesnio vystymo darbų, kuriuos netikėtai nutraukė 1919 m. balandžio 19 d. Tarybų Lietuvos revoliucinį centrą ir sostinę Vilnių užėmę lenkų kontrrevoliucionieriai. Tais pačiais metais Lietuvos buržuaziniai nacionalistai, vokiečių kariuomenės padedami, išstūmė Raudonąją Armiją ir Lietuvoje nuslopino tarybų valdžią.

Tarybų valdžia buvo užgniaužta, bet dailei iškelti nauji uždaviniai, išleisti nutarimai, straipsniai tarybinėje spaudoje ir pradėti darbai sudavė mirštamą smūgį senosioms feodalinėms bei buržuazinėms pažiūroms į meną ir užakcentavo dailės reikšmę visuomeniniame gyvenime. Tai buvo pagrindinis lūžis Lietuvos dailės istorijoje. Dailės kūriniai buvo iškelti į viešumą, sutelkti į muziejus, dailei buvo nustatyti tikrieji uždaviniai — tarnauti darbo liaudžiai. Buržuazijos valdymo metais tos naujos idėjos veikė pažangiųjų dailininkų kūrybą. Ypač ryškiai tos idėjos pasirodydavo Lietuvos Komunistų partijos leidiniuose, iš pogrindžio pasirodančiuose plakatuose, atvirukuose ir «Šluotos» numeriuose. Pažangioji Lietuvos dailė pernešė 1919 m. pradėtąsias tradicijas 1940 m. atkurtos Tarybų Lietuvos dailei.

¹⁶ Zr. Komunistas, 41 (1919).